

॥ श्रीसद्गुरुर्विजयतेतराम् ॥

॥ श्रीआशौचविवेक ॥

संश्रद्धकर्ता:-प्रह्लादिष्ठ भट्टाराज श्रीनथुरामशर्मा.

॥ १ ॥

पोताना स्वर्गस्थ पिता श्रीयुत काशीदास धनशु दयेना

स्मरणार्थे प्रकट करनार

जडेन मण्डीआठ काशीदास.

उपलेटा-काठमाडौं.

आवृत्ति चौथी.

" निर्माण प्रिन्टिंग प्रेस " मां त्रिवेदी लक्ष्मणदास धनशुदासे

अभ्यु-पीरमशारोड-गुमनावाड.

संवत् १८७५.

श्राव १८४२. अ. स. १८२०.

प्रति ४००.

१९२८

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય
અધ્યક્ષ મણિકં

વિષયનું નામ.	પૃષ્ઠાંક.
ઉપોદ્ધાત-અંતે પ્રકારનાં આશૌચ પાળવાનો હેતુ.	૩
આશૌચના અધિકારી... ..	૪
જનનાશૌચ. (વૃદ્ધિસૂતક.)	૪
મૃતાશૌચ. (મૃતસૂતક.)	૬
અતિકાંતાશૌચ.... ..	૧૩
સંપાતાશૌચ. (એક સૂતકમાં બીજા સૂતકનું પડવું.)	૧૫
અંસગ્રાશૌચ.	૧૭
રક્તેદર્શન.	૨૧
સંકીર્ણ... ..	૨૧
સાધનપંચક.	૨૬

અક્ષાનિષ્ઠ મહારાજ શ્રીનથુરામશર્માકૃત પુસ્તકો.

શ્રીઉપનિષદો. (પ્રશોપનિષદ્ધી દૈવશોપનિષદ્ધીની બાર ઉપનિષદો, તથા મોડુક્યોપનિષદ્ધીઉપરની ભગવાન્ ગૌડપાદની કારિકા, મૂલ તથા ગુજરાતી ટીકા અને ૧૦૬ ઉપનિષદોનો ગુજરાતીમાં સાર.) બીજી આવૃત્તિ. રૂ. ૫-૦-૦ અપ્રાપ્ય. વેદાંતદર્શન, પાકા પુંકાનું. રૂ. ૩-૮-૦ વેદાંતદર્શન, કાચા પુંકાનું. રૂ. ૩-૮-૦ શ્રીમદ્ભગવદ્ગીતા, પદ્મશ્લેષ, અન્વય, પ્રદાર્થ ને રહસ્યદીપિકાટીકાસહિત. ચોથી આવૃત્તિ. રૂ. ૨-૨-૦. પાતંજલ્યોગદર્શન, પદ્મોદિતીનામની સંસ્કૃતભાષાની ટીકા તથા સત્રાર્થ ને રહસ્યદીપિકાનામની ગુજરાતીભાષાની ટીકાસહિત. ત્રીજી આવૃત્તિ. રૂ. ૨-૪-૦ અપ્રાપ્ય. સાંખ્યપ્રવચન, સંસ્કૃતભાષાની ટીકા ને સત્રાર્થ તથા ગુજરાતીભાષાની ટીકાસાથે. રૂ. ૧-૦-૦.

યોગકૌસ્તુભ. ત્રીજી આવૃત્તિ. રૂ. ૧-૪-૦ પરમપદ્મોદિતી. ત્રીજી આવૃત્તિ. રૂ. ૧-૦-૦ અપ્રાપ્ય. સંખ્યાનો વેદાંતાનુસાર વિચાર. રૂ. ૦-૦-૬ નાથસ્વરોદય. ત્રીજી આવૃત્તિ. રૂ. ૦-૨-૬ ગિલ્ડી વાણીનું રમટીકરણ. બીજી આવૃત્તિ. રૂ. ૦-૧-૦ ભક્તિસુધા. રૂ. ૦-૦-૬ વૈરાગ્યસુધાકર. રૂ. ૦-૧-૬.

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૅપીરાઇટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૭૨૫ વર્ગિક

પુસ્તકનું નામ રા.દો.સ.વિ.નં.૩

વિષય પૃ: ૪૨૯૪

॥ ॐ ॥

॥ श्रीसद्गुरुर्विजयतेतराम् ॥

॥ श्रीआशौचविवेक ॥

उपोद्घात.

સંબંધિજનના મરણથી મનુષ્યના મનને શોક થવો સ્વાભાવિક છે. આવા શોકવાળા મનથી અતિભાવધાનતાથી કરવાયોગ્ય વૈદિક તથા સ્માર્ત કર્મો લક્ષ્યપૂર્વક થઇ શકે નહિ એ દેખીતુંજ છે, માટે સંબંધના પ્રમાણમાં સૂતક પાળવાના દિવસોનું તથા તે દિવસોમાં સૂતક પાળનારાઓના મનમાં વિરાગની વૃદ્ધિ થઇ શીકની નિવૃત્તિ વેલાસર થાય એવા ઉપાયોનું સેવન કરવાનું આર્યઋષિઓએ દર્શાવ્યું છે. વૃદ્ધ અને અતિવૃદ્ધાદિ સંબંધિજનના મરણમાં તથા બ્રાંતમનવાળા કે નિરંતર રોમઝસ્ત રહેતા સંબંધિજનના મરણમાં તેમનાં સગાંવહાલાંઓને શોક થવાનો સંભવ ઓછો હોય છે, છતાં તેઓનું સૂતક પાળવાનું પણ સ્મૃતિકારોએ દર્શાવ્યું છે, તે માત્ર તેટલો કાલ રાગોત્પાદક કાર્યો ઓછાં સેવાય તો તે પ્રકારાંતરે ઉપકારક હોવાથી, તથા એવા અનેક વિશેષ પ્રસંગોનો નિર્ણય દર્શાવવો કઠિન હોવાથી, તેમણે સૂતકના સામાન્ય નિર્ણયો દર્શાવ્યા છે. મરનાર જો એવી રોમથી મરણ પામ્યો હોય તો તેના સંબંધમાં આવનાર મનુષ્યને સૂતક પાળવું પડે છે, તથા તેઓ અન્ય મનુષ્યને સ્પર્શ કરી શકતા નથી, આથી તે રોગ અન્યને થવાનો સંભવ રહેતો નથી, આ પણ સૂતક પાળવામાં લાભ છે. વૃદ્ધસૂતકમાં

શોકનું કારણ નથી, પણ પરંપરાવડે અશુદ્ધિનો સંભવ જણી તે સૂતક પાળવાનું કરાવ્યું જણાય છે, ને તેમાં મૃતાશૈચ્યના જેવાં વિરાગ ઉપ-
જનવનારાં સાધનો સેવવાનું કરાવ્યું નથી.

વર્ણશ્રમના ધર્મોમાં શ્રદ્ધા રાખનાર તથા તે પ્રમાણે કર્તનાર જનોના ઉપયોગમાટે એ સૂતકનો ઉપયોગપૂરતો નિર્ણય પ્રાચીન તથા અર્વાચીન ગ્રંથોને આધારે નીચે દર્શાવવામાં આવે છે.

આશૈચ્યના અધિકારી.

બ્રાહ્મણ, ક્ષત્રિય, વૈશ્ય ને શૂદ્રમાં પ્રથમના ત્રણ વર્ણમાંનો કોઈ પુરુષ જનોહ લીધા પછી બ્રહ્મચારી ન રહે તો ત્યારથી, ને શૂદ્ર પર-
ણ્યા પછી કિંવા સોળ વર્ષના વયપછી સૂતકનો અધિકારી થાય છે. બ્રહ્મચારી જે પોતાના માતાપિતાનું અગ્નિસંસ્કારાદિ અંત્યકર્મ કરે તો તેને સૂતક લાગે છે, અન્યથા લાગતું નથી. જનોહ દીધા વિનાનો બાળક પણ જે પોતાના માઆપની ઉત્તરક્રિયા કરે તો તેને પણ સૂતક લાગે છે, અન્યથા લાગતું નથી.

જનનાશૈચ્ય. (વૃદ્ધિસૂતક.)

ત્રણ મહાપર્યંતના ગર્ભસ્નાનમાં સર્વવર્ણી સુવાવડી સીએ ત્રણ અહોગત્ર રમરવલાની પેડે સૂતક પાળી ક્યાંક પણ સ્પર્શ ન કરવો, ને ચાર માસના ગર્ભનો સ્નાન થાય તો તેણીએ ચાર રાત્રિનું સૂતક પાળવું. કહેલા દિવસો પછી સ્નાન કરવાથી તેણીની શુદ્ધિ થાય છે. પિતા આદિક સાત પેઢીલાને તથા ચોરમાન માને આવા પ્રસંગમાં માત્ર સ્નાનથી શુદ્ધિ થાય છે.

પાંચમે માસે તથા છઠ્ઠે માસે જે ગર્ભપાત થાય તો સર્વ વર્ણ-
ની તે તે સુવાવડી સ્ત્રીને અનુક્રમે પાંચ અઢોરાત્રતું તથા છ અઢો-
રાત્રતું અસ્પર્શનું સૂતક લાગે છે. પિતા આદિ સાત પેઢીવાળાને
તથા ઐરમાન માને ત્રણ રાત્રિનું વૃદ્ધિસૂતક લાગે છે, પણ મૃતસૂતક
લાગતું નથી.

પૂર્વોક્ત ગર્ભસ્ત્રાવનું તથા ગર્ભપાતનું જે સૂતક તે સર્વ વર્ણને
સાધારણ છે.

સાત માસપછીથી તે પ્રસવ થાય ત્યાંસુધીમાં સાત પેઢીવાળા-
સુધીના બ્રાહ્મણને દશ દિવસનું, ક્ષત્રિયને બાર દિવસનું, વૈશ્યને પંદર
દિવસનું, જનોઢવિનાના ક્ષત્રિયને તે વૈશ્યને સોળ દિવસનું, અને શૂદ્રને
એક માસનું વૃદ્ધિસૂતક લાગે છે. સંકરજાતિને શૂદ્રપ્રમાણે સૂતક લાગે
છે. ઐરમાન માને પિતાના જેટલું સૂતક લાગે છે. સાત માસથી
તે પ્રસવકાલપર્યંતમાં જે મુએલું બચ્ચું અવતરે તોપણ તે સર્વને
ઉપર પ્રમાણે વૃદ્ધિસૂતક લાગે, પણ મૃતસૂતક લાગે નહિ.

બાપને ઘેર પુત્રીને સુવાવડ થાય તો માતાપિતાને ત્રણ રાત્રિનું
અને સગા બાધને એક રાત્રિનું વૃદ્ધિસૂતક લાગે. સ્વામીના ઘરમાં
સ્ત્રીને પ્રસવ થાય તો પિતા આદિ પીયરવાળાને વૃદ્ધિસૂતક લાગે નહિ.

વૃદ્ધિસૂતકમાં સુવાવડી સ્ત્રીએ દશ દિવસસુધી ને પિતા તથા
ઐરમાન માએ સ્નાન કરતાંસુધી ક્યાંઈ સ્પર્શ ન કરવો. મૃતસૂતકમાં
સર્વ સૂતકીને ક્યાંઈ સ્પર્શનો તથા સંલેપસંભ્યાવિના બીજા કર્મનો
અધિકાર નથી, અને વૃદ્ધિસૂતકમાં તેમને સ્પર્શનો બાધ નથી.

મૂલપુરુષથી આરંભી સાતમા પુરુષસુધીના વંશજોને સપિંડ
બોલવા. આઠથી ચૌદમી પેઢીલગીનાને સોદક, ને પંદરથી એકવીસમી
પેઢીલગીનાને સગોત્ર સમજવા. જ્યાં સપિંડને દશ રાત્રિનું મૃતસૂતક

હોય ત્યાં સોદકને ત્રણ રાત્રિનું મૃતસૂતક લાગે, ને સગોત્રને સ્નાન-
માત્ર લાગે છે. આઠમા ઇત્યાદિકના પિતા ઇત્યાદિક જીવતા હોય તો
તે આઠમાને દશ દિવસપર્યંત સૂતક, ને પિતા ઇત્યાદિનું મરણ થયા
પછી ત્રણ દિવસનું સૂતક લાગે છે. બ્રાહ્મણની સુવાવડી જીને દશ
દિવસની અસ્પર્શ મટયા પછી જો પુત્ર અવતરેલો હોય તો વીશ
દિવસસુધી અને કન્યા અવતરેલી હોય તો માસપર્યંત તેને કર્મને
અધિકાર નથી.

નાગછેદન કર્યા પહેલાં બાળક મરણ પામે તો માતાને દશ દિવ-
સનું, અને પિતા આદિક સપિંડોને ત્રણ રાત્રિનું માત્ર વૃદ્ધિસૂતક
લાગે, ને નાગછેદન કર્યા પછી જો બાળક મરે તો સપિંડોને દશ
દહાડાનું માત્ર વૃદ્ધિસૂતક લાગે.

નાગછેદન કર્યા પહેલાં જાતકર્મસંસ્કારમાં તથા દાનમાં પિતાને
અધિકાર છે. એ રીતે તેને પાંચમે, છઠ્ઠે અને દશમે દિવસે દાનમાં
તથા જન્મદા ઇત્યાદિ દેવતાના પૂજનાવિષે અધિકાર છે. તે દિવસે
બ્રાહ્મણને દાન લેવામાં દોષ નથી.

મૃતાશૌચ. (મૃતસૂતક.)

દશ દિવસપછી અને નામ પાડતા પહેલાં (બ્રાહ્મણને ૧૧ મો,
ક્ષત્રિયને ૧૩ મો, વૈશ્યને ૧૫ મો, ને શૂદ્રને ૩૧ મો દિન એ અનુ-
ક્રમે નામ પાડવાના વિવસ જાણવા.) જો સંતતિનું મરણ થાય તો
સૂતક પેઢીવાગાને સ્નાનમાત્ર લાગે. મરનાર પુત્ર હોય તો ત્રણ
રાત્રિનું અને કન્યા હોય તો એક દિવસનું માઆપને સૂતક લાગે.

નામ પાડ્યા પહેલાં મુએલા બાળકને દાટવાનોજ નિર્ણય છે.
નામ પાડ્યા પછીના ત્રણ વર્ષલગીના વાળ નહિ ઊતરાવેલા બાળકને
ડાટે અથવા બાળે બેમાંથી ગમે તેમ કરે, તોપણ જોને પૂરું જો

વર્ષ થયાં નથી તેને ડાટવું એ મુખ્ય પક્ષ છે, ને પૂર્ણ એ વર્ષવાળાને તથા તેથી વધારે વયવાળાને દાહ એ મુખ્ય પક્ષ છે. તેને શ્મશાનમાં ઉઠક-દાનાદિ ન આપવું. વસ્ત્ર તથા પુષ્પચંદનાદિવડે તેવાં પ્રેતને અલંકૃત તો કરવાંજ. નામ પાડ્યા પછી ને દાંત ઉગ્યા પહેલાં પુત્ર મરણ પામે, ને જો તેને બાળે, તો સાત પેઢીવાળાઓને એક દિવસનું મરણ-સૂતક લાગે, ને ડાટે તો સ્નાનમાત્રથી શુદ્ધિ થાય છે, પણ માતા-પિતાને તો તે બાળકને બાળે, કિંવા દાટે, તો પણ ત્રણ રાત્રિનું સૂતક લાગે છે. કન્યા મરણ પામેલી હોય તો ત્રણ પેઢીઓના સંબંધીઓને બેઠ (બાળવાના તથા ડાટવાના) પક્ષમાં સ્નાનમાત્રથી શુદ્ધિ થાય છે, અને માબાપને એક દિવસનું સૂતક લાગે છે.

જો સૂતકમાં પિતાને ત્રણ રાત્રિનું સૂતક લાગે ત્યાં સંપિડોને એક રાત્રિ, ને સગોત્રન સ્નાનમાત્ર લાગે, અને જો સૂતકમાં પિતાને એક રાત્રિ સૂતક લાગે ત્યાં સંપિડોને સ્નાનમાત્ર લાગે, તથા જ્યાં સંપિડોને દશ દહાડાનું સૂતક લાગે ત્યાં સોદકોને ત્રણ રાત્રિનું સૂતક બાંધવું.

દાંત ઉગ્યા પછીથી (જન્મ્યા પછી લગભગ ૭ માસથી) તે ત્રણ વર્ષપર્યંતના મરણ પામેલા પુત્રને બાળે કિંવા ડાટે તો સાત પેઢીવાળાને એક દિવસનું અને માબાપને ત્રણ રાત્રિનું સૂતક લાગે. મરનાર જો કન્યા હોય તો ત્રણ પેઢીના સંબંધીઓને સ્નાનમાત્ર લાગે, ને માબાપને ત્રણ રાત્રિનું સૂતક લાગે.

પ્રથમ વર્ષપછીથી ત્રણ વર્ષની અવધિમાં વાળ જિતરાવેલા પુત્રનું મરણ થતાં સાત પેઢીસુધીના પુરુષોને ત્રણ રાત્રિનું સૂતક લાગે. એવા મૃત પામેલા બાળકને બાળવો જોઈએ, તથા તેના શબની પાછળ પણ જવું જોઈએ. તેના દાહ અને તિલાંજલિ મંત્રરહિત કરવાં.

ત્રણ વર્ષની ઉપરાંતનો પુત્ર જનોઘ દીધા પહેલાં મરણ પામે તો પિતાથી માંડીને સાત પેઢીલગીના સર્વને ત્રણ દિવસનું સૂતક લાગે. એવા પુત્રને ઉદ્ધવાનાદિ બોલ્યા વિના આપવું. તેના વાળ ઊતરાવ્યા હોય તો પૃથ્વીપર મુંગે મોઢે પિંડદાન દેવું.

દાંત ઉઘ્યા સુધીમાં મરણ થનારના મૃત્યુથી ખીન્ને દિવસે તેના સમાનવયવાળાઓને દૂધનું દાન કરવું. ત્રણ વર્ષપર્યંત અથવા ચૌલપર્યંત તેના સમાનવયવાળાઓને ખીરનું દાન કરવું. ત્યારપછી ઉપનયનસુધી સૂતકની નિવૃત્તિ થયા પછી તેના સમાનવયવાળાઓને બોજનાદિકનું દાન કરવું.

રૂદ્રને ઉપનયનને ઠેકાણે વિવાહ છે, એટલે ત્રણ વર્ષપછીથી વિવાહસુધી કિંવા વિવાહ ન થયો હોય તો સોળ વર્ષસુધીમાં જો શરૂનું મૃત્યુ થાય તો તેનું ત્રણ દિવસનું સૂતક લાગે, ને સોળ વર્ષપછી કિંવા વિવાહપછી તેની જાતિનું સૂતક જાણવું.

ત્રણ વર્ષપછી અને વાગ્દાન થતા પહેલાં મરણ પામેલી કન્યાનું ત્રણ પેઢીવાળાને એક દિવસનું, અને માઆપને ત્રણ દિવસનું સૂતક લાગે, તેનાં દાહાદિક મંત્રરહિત કરવાં.

વાગ્દાન(વેશવાળ)પછી અને લગ્નપહેલાં મરેલી કન્યાનું સાસરાના અને પીયરના બંને કુળમાં પિતાદિ સાત પેઢીઓના સર્વ સંબંધીઓને ત્રણ દિવસનું સૂતક લાગે. તેનાં દાહાદિક પણ મંત્ર વિના કરવાં.

જનોઘવિનાનો પુત્ર અથવા કુંવારી કન્યા મરે તો આઠથી ચૌદ પેઢીસુધીના માણસોને સૂતક લાગતું નથી, માત્ર સ્નાન લાગે છે.

જનોઘ આપેલા પુત્રનું મરણ થાય તો સર્વ સપિંડોને (સાત પેઢીના પિત્રાધઓને) પૂરું-આદ્યજને દશ દિવસનું, ક્ષત્રિયને બાર

દિવસનું, વૈશ્યને પાંદર દિવસનું, ને શૂદ્રને (મરનાર પરણેલ હોય તો) એક માસનું સૂતક લાગે, સોદકને ત્રણ રાત્રિનું સૂતક, ને સગોત્રને માત્ર સ્નાનજ લાગે. લોકવ્યવહારની સિદ્ધિમાટે પૂર્વોક્ત મરણમાં સર્વ વર્ણના સર્વ સપિંડને સમાન દશ દિવસનું સૂતક લાગે એવો પણ પક્ષ છે, તોપણ લોકવ્યવહારવિના નિત્યકર્મોદિમાં તેનો ઉપયોગ નહિ કરતાં પોતાના વર્ણાનુસારનું સૂતક પૂરું થયા પછી નિત્યકર્મમાં પ્રવૃત્તિ કરતાં યોગ્ય છે એમ જણાય છે.

પરણેલી કન્યા પિતાને ઘેર મરે તો માઆપને તથા સગા બાઇને ત્રણ રાત્રિનું સૂતક લાગે, અને કાકા આદિ સર્વને એક દિવસનું સૂતક લાગે.

પતિના ઘરમાં સ્ત્રીનું મરણ થાય તો તે સ્ત્રીનાં માઆપને ત્રણ રાત્રિનું સૂતક લાગે.

માઆપના મરણમાં પરણેલી પુત્રીને જો દશ દિવસલગીમાં તે જણે તો ત્રણ રાત્રિનું સૂતક લાગે, અને દશ દહાડાઉપરાંત કાલાંતરે એક વર્ષસુધીમાં જાણવામાં આવે તોપણ પક્ષિણીનું (૧૧ દિવસનું - એક અહોરાત્ર ને એક દિવસનું) સૂતક લાગે. દાદા અને કાકાના મરણમાં પરણેલી કન્યાએ માત્ર સ્નાન કરવું.

જનોદધિવિનાના પુત્રને તથા કુંવારી કન્યાને માતાપિતાનું પૂરે-પૂરું સૂતક લાગે છે, પણ મામા આદિનું થોડું પણ સૂતક લાગતું નથી. એનને ઘેર ભાઈનું અને બાઇને ઘેર એનનું મરણ થાય તો છવનાર બાઇ કે એનને ત્રણ રાત્રિનું સૂતક લાગે છે, પોતપોતાને ઘેર કે ખીજે દેકણે મરણ પામે તો એકખીજને પક્ષિણી સૂતક લાગે છે, ને ખીજે ગામ મરણ પામે તો એક દિવસ સૂતક લાગે છે. આરમાન ભાઇએનને તથા એનોને પણ મરણપ્રસંગે ઉપર કહ્યા પ્રમાણે સૂતક જણવું.

જો જનોષ્ઠવિનાનો ભાઈ મરે તો તેની બેનને સૂતક લાગતું નથી, તેને માત્ર સ્નાન લાગે છે.

જો જનોષ્ઠવિનાનો મામેા મરે તો બાણેજને એક રાત્રિ સૂતક લાગે, અને જનોષ્ઠવાળા સમા અથવા ઓરમાન મામાનું મરણ થતી વેલા, જો બાણેજ તેની સમીપ હોય અથવા પોતે નાનપણમાં મામા-સાથે રહી પછી જુદો રહેતો હોય તો તે મામાના મરણથી બાણેજને ત્રણ દિવસનું સૂતક લાગે. જો તે વેલા બાણેજ સમીપ ન હોય તે પ્રથમથીજ પોતાના મામાથી જુદો રહેતો હોય તો બાણેજ તથા બાણેજને દોઢ દિવસનું સૂતક લાગે છે. સગી મામીના મરણમાં બાણેજને પદ્ધિથી સૂતક લાગે. સાવકી મામીનું સૂતક બાણેજને લાગે નહિ.

જો જનોષ્ઠ દીધેલો બાણેજ મરે તો મામાને તથા માસીને ત્રણ રાત્રિનું સૂતક લાગે. જો જનોષ્ઠ દીધાવિનાનો બાણેજ મરે તો તેમને દોઢ દિવસનું સૂતક લાગે. જો બાણેજ મરે તો તેમને માત્ર સ્નાન લાગે.

જો માતામહુ-માનો બાપ-મરે તો દૌહિત્રને-દીકરીના દીકરાને-ત્રણ રાત્રિનું સૂતક લાગે; ને જો માતામહુ-માની મા-મરે તો દૌહિત્રને દોઢ દિવસનું સૂતક લાગે, જો જનોષ્ઠ દીધેલો દૌહિત્ર મરે તો માતામહુને તથા માતામહુને ત્રણ રાત્રિનું સૂતક લાગે; ને જો જનોષ્ઠ દીધાવિનાનો દૌહિત્ર મરે તો તેમને દોઢ દિવસનું સૂતક લાગે.

જો સ્ત્રીમુસસરના મરણકાલે જમાઈ પાસે હોય તો તેને ત્રણ રાત્રિનું સૂતક લાગે, પાસે ન હોય પણ એજ ગામમાં તે હોય તો તેને દોઢ દિવસનું સૂતક લાગે, અને જો તે બહારગામ હોય તો તેને એક અઢોરાત્રનું સૂતક લાગે.

• પોતાની સ્ત્રી મરવાથી જ્યોત્સના મંથન નિવૃત્ત થયો હોય એવાં ને જુદાં રહેનારાં સ્ત્રીમુસસરો જો મરણ પામે તો જમાઈને દોઢ અઢોરાત્રનું સૂતક લાગે.

પોતાના જમાઈના મરણમાં સ્ત્રીમુસસરને માત્ર સ્નાન લાગે,

અથવા તો એક અહોરાત્રનું સૂતક લાગે. પોતાને ઘેર જો જમાઈ મરણ પામે તો સાસુસસરાને ત્રણ રાત્રિનું સૂતક લાગે.

જો સાળો કિંવા સાળી મરણ પામે તો બનેલીને એક અહોરાત્રનું સૂતક લાગે, જનોઘવિનાનો સાળો મરણ પામે તો બનેલીને માત્ર સ્નાન લાગે, સાળાનો પુત્ર મરે તોપણ માત્ર સ્નાન લાગે, અને સાળાને બનેલીના મરણમાં માત્ર સ્નાન લાગે.

સગી રૂઢના મરણથી ભત્રિજને દોઢ અહોરાત્રનું સૂતક લાગે, ને જ્યારે જો રૂઢના મરણથી તેમને માત્ર સ્નાન લાગે.

બાઈનું છોકરું એટલે ભત્રિજે કે ભત્રિણી મરે તો રૂઢને માત્ર સ્નાન કરવું.

માસીના મરણમાં બાણેજને દોઢ અહોરાત્રનું સૂતક લાગે. જ્યારે જો માસી બેનના મરણમાં પણ તેટલુંજ સૂતક લાગે. માસી તથા રૂઢ જો તે પોતાને (બાણેજને કે ભત્રિજને) ઘેર મરણ પામે તો બાણેજને તથા ભત્રિજને ત્રણ દિવસનું સૂતક લાગે.

રૂઢના, માસીના તથા મામાના પુત્રો આત્મમંદુ કહેવાય છે, પિતાની રૂઢના, પિતાની માસીના, તથા પિતાના મામાના પુત્રો પિતૃમંદુ કહેવાય છે, અને માતાની રૂઢના, માતાની માસીના, તથા માતાના મામાના પુત્રો માતૃમંદુ કહેવાય છે. આ ત્રણ પ્રકારના ઉપવીત પામેલા બંધુઓમાંથી કોઈ પણ મરણ પામે તો તેનું દોઢ દિવસનું સૂતક લાગે, ને મામાની, માસીની કે રૂઢની પરણેલી સ્ત્રી મરણ પામે તો તેનું એક અહોરાત્રનું સૂતક લાગે, અને જો તે કુંવારી મરણ પામે તો તેનું માત્ર સ્નાન લાગે.

પૂર્વોક્ત ત્રણ પ્રકારના બંધુઓમાંથી હરકોઈ જનોઘવિનાનો વા ગુણહીન બંધુ મરણ પામે તો તેનું એક દિવસનું સૂતક લાગે, જનોઘવાળો મરણ પામે તો તેનું દોઢ દિવસનું સૂતક લાગે, ને તે જો આપણે ઘેર મરણ પામે તો તેનું ત્રણ દિવસનું સૂતક લાગે.

૬૪ ઇત્યાદિની કન્યાએ તો પોતાના અધુરય મૃત થયા છતાં સ્નાનમાત્ર કરવું.

દત્તક (ખોળે લીધેલા) પુત્ર મરે તો જન્મ આપનાર તથા ખોળે લેનાર માઆપોને ત્રણ અહોરાત્રનું ને બેઠ તરફના સપિંડોને એક દિવસનું સૂતક લાગે.

દત્તક પુત્રોનાં બેઠ પક્ષનાં માઆપમાંથી કોઈ મરણ પામે તો દત્તકને ત્રણ રાત્રિનું સૂતક લાગે. માતાપિતાનું ઔર્ધ્વદેહિકર્મ કીધું હોય તો કર્મસંબંધી દશ દિવસનું સૂતક લાગે. દત્તકના પુત્ર તથા પોત્રનું જન્મ કે મરણ થાય તો સપિંડોને વૃદ્ધિસૂતક કે મરણસૂતક એક અહોરાત્રનું લાગે.

આ નિર્ણય સપિંડ અને સોદકકરતાં જુદો દત્તક લીધો હોય તો તે વિષે જાણવો.

સપિંડમાંથી પુત્ર દત્તક લીધેલ હોય તો તેના મરણમાં સર્વ સપિંડોને દશ દિવસનું સૂતક લાગે.

જનોષ્ઠ ૬૪ વેદ બચાવે તેને કર્મકાંડની રીતે આચાર્ય કહે છે, ને વેદનો એકભાગમાત્ર બચાવે તેને ઉપાધ્યાય કહે છે. ગામમાં મૃત થયા છતાં આચાર્યનું, પોતાના ઘરમાં સ્માર્તકર્મ ચલાવનારનું, તથા ગાયત્રીનો મંત્રાપદેશ કરનારનું સૂતક શિષ્યને ત્રણ રાત્રિનું લાગે, તેઓ ખીજે ગામ મૃત થયા છતાં તેમનું દોઢ દિવસનું સૂતક લાગે, ને આચાર્યનાં-શિષ્યનું સૂતક એક દહાડાનું લાગે. ઉપાધ્યાયના મરણથી તથા વેદાંગ બચાવનારના મરણથી શિષ્યને એક અહોરાત્રનું સૂતક લાગે. સંપૂર્ણ વેદ બચાવનાર ગુરુ મૃત થાય તો દોઢ દિવસનું સૂતક લાગે.

જનોષ્ઠ આપીને વેદ બચાવનાર ગુરુને તેવા શિષ્યનું ત્રણ દિવસનું સૂતક લાગે, ને ખીજાએ જનોષ્ઠ લીધેલ હોય તો એક દિવસનું સૂતક લાગે.

સગુણનિર્ગુણ બ્રહ્મની ઉપાસનાનો તથા બ્રહ્મવિદ્યાનો ઉપદેશ આપનારલેનાર આચાર્યશિષ્યને પરસ્પર કોઇ પણ પ્રકારનું સૂતક લાગતું નથી એમ જણાય છે.

સાત પેઢીમાંનો નદિ, તેમજ મૈત્રી આદિ સંબંધવિનાનો, એવો કોઇ પણ અર્થસહિત વેદનું અધ્યયન કરનારો શ્રોતસ્માર્તકર્મનિષ્ઠ શ્રાત્રિય જેના ધરમાં મરણ પામે તે ધરધણીને એક રાત્રિનું સૂતક લાગે. મૈત્રી તથા ધરનું સમીપપણું ઇત્યાદિ સંબંધ હોય તો ત્રણ રાત્રિનું સૂતક લાગે, ને એમાંથી એક સંબંધ હોય તો દોઢ દિવસનું સૂતક લાગે.

સાથે વેદાધ્યયન કરનારનું મરણ થાય તો દોઢ દિવસનું સૂતક લાગે, ને પોતાના વર્ણુમાંનો ભિન્ન મરે તો એકદિવસનું સૂતક લાગે.

પોતાને જુદે ઘેર ઉઠાસીને અસપિંડનું મરણ થાય તો ધર-ધણીને એક દિવસનું, ને રજાકના ધરમાં તેનું મરણ થાય તો ધરધણીને ત્રણ દિવસનું સૂતક લાગે.

જેનું થોડું પણ સૂતક લાગે તેવાનું મરણ પોતાને ઘેર થાય તો ધરધણીને ત્રણ દિવસનું સૂતક લાગે.

ગામનો કિંવા દેશનો અધિપતિ મરણ પામે તો તેની પ્રજાને સજ્જ્યોતિ (દિવસે મરે તો રાત્રિસુધી ને રાત્રે મરે તો દિવસસુધી) સૂતક લાગે.

વાનપ્રસ્થ, સંન્યાસી તથા નપુંસક એમાંનો કોઇ મરે તેમજ રજસંપ્રાપ્તમાં જે કોઇ મરે તેમના સપિંડાને સ્નાનમાત્ર લાગે.

અતિકાંતાશૌચ.

દૈનિકસૂતક કહેલા દિવસ વિત્યા પછી લાગતું નથી, માત્ર પિતાને દેશાંતરવિષે કાલાંતરમાં પણ સ્નાન લાગે છે.

જેનું ત્રણ દિવસ સૂતક લાગે તેના મરણના સમાચાર ત્રણ દિવસ-
પછી થાય તો સૂતક લાગતું નથી, માત્ર સ્નાન લાગે છે. જે ત્રણ
દિવસની અંદર જાણવામાં આવે તો તેણે અધૂરું રહેલું સૂતક પાળવું
જોઈએ.

જેનું પૂરું સૂતક લાગે તેવાના જન્મમરણના વર્તમાન જાણ્યા
પછી આકી રહેલા દિવસ પાળવાથી શુદ્ધિ છે.

માતાપિતાના મરણસમયે પુત્ર દૂરદેશમાં હોય ને વર્ષપછીથી પણ
પુત્ર પોતાનાં માઆપના મરણની વાત સાંભળે તો તે દિવસથી પાછું
હરી તેને પૂરું સૂતક પાળવું પડે છે. પત્નીના તથા પતિના મરણમાં
પણ પરસ્પરમાં ઉપરનો નિયમ છે, તથા શોક્યના મરણમાં શોક્યમાટે
પણ તેજ નિયમ છે.

ઓરમાન માના મરણની વાત વર્ષપછી સાંભળવામાં આવે તો
ઓરમાન પુત્રને ત્રણ અહોરાત્રનું સૂતક લાગે છે.

ઓરસ છુત્રના મરણના વર્તમાન વર્ષપછી જાણ્યામાં આવે તો
તેનાં માતાપિતાને ત્રણ અહોરાત્રનું સૂતક લાગે છે.

એક દેશમાં કોઈ સપિંડનું મરણ કોઈ માસસુધીમાં સાંભળવામાં
આવે તો ત્રણ રાત્રિનું, છ માસસુધીમાં સાંભળવામાં આવે તો કોઈ
દિવસનું, ને વર્ષસુધીમાં સાંભળવામાં આવે તો એક રાત્રિનું સૂતક
લાગે છે, તદુપરીત માત્ર સ્નાન લાગે છે.

પરદેશમાં (જ્યાં જ્યારે યોજનથી પર, ને ક્ષત્રિય, વૈશ્ય તથા
કર્મથી ચોવીજ, ત્રીજી તથા સાઠ યોજનથી પર પરદેશ જાણવો.)

જો માન તેની જાણમાંથી કોઈનું મરણ ત્રણ પખવાડીઆલગીમાં સાંભ-
ળ્યામાં આવે તો ત્રણ રાત્રિનું, છ માસસુધીમાં જાણવામાં આવે તો
કોઈ દિવસનું, નવ માસપર્યંત જાણવામાં આવે તો એક દિવસનું, ને
વર્ષપર્યંત જાણવામાં આવે ને તે જે દિવસે સાંભળે તે સાંભળુથી ને

રાતે સંબંધે તો પ્રાતઃકાલસુધી મૃતસૂતક લાગે છે. જે વર્ષપછી જાણવામાં આવે તો સ્નાનમાત્રથી શુદ્ધિ જાણવી.

પૂર્વોક્ત અતિક્રાંતાશૌચ સર્વ વર્ણને માટે સાધારણ છે.

એકગોત્રસંબંધી જે જન્મમરણના અતિક્રાંતાશૌચ તે સ્ત્રીપુરુષ એકઐ પાળવાં, પરંતુ એન ને મામા આદિ સંબંધનાં તોખાં તોખાં ગોત્રનાં જેટલાં સૂતક છે, તેટલાં સ્ત્રીપુરુષમાંથી જેના સંબંધમાં હોય તે પાળે એટલે પુરુષના સંબંધીનું પુરુષે અને સ્ત્રીનાં સમાનું સ્ત્રીએ સૂતક પાળવું, બંનેને તે પાળવાની આવશ્યકતા નથી.

જન્મમરણના સૂતકના સંબંધમાં સૂર્યોદય ચતાપહેલાં પૂર્વદિન અને સૂર્યોદયની ઉપરાંત ઉત્તરદિન એવી વ્યવસ્થા આ દેશમાં જાણવી.

જન્મમાં તથા જનોપરદિનના મરણમાં અતિક્રાંતસૂતક નથી.

સંપાતાશૌચ-એક સૂતકમાં બીજા સૂતકનું પડવું.

દશ દિવસનું મૃતાશૌચ ચાલતું હોય તેમાં બીજું દશ દિવસનું કે તેથી ઓછું મૃતસૂતક આવી પડે તો તે પ્રથમના ચાલતા સૂતકના બાકી રહેલા દિવસસાથે ગિતરી જાય છે.

દશ દિવસનું વૃદ્ધિસૂતક ચાલતું હોય તેમાં દશ દહાડાનું કે તેથી ઓછું વૃદ્ધિસૂતક આવી પડે તો તે પ્રથમના સૂતકના બાકીના દિવસ પૂરા થતાં ગિતરી જાય.

વૃદ્ધિસૂતક ચાલતું હોય તેમાં દશ દિવસનું કે તેથી ઓછું મૃતસૂતક આવી પડે તો તે પ્રથમના વૃદ્ધિસૂતકસાથે ગિતરે નહિ, પરંતુ તે પ્રથમના બાકી રહેલા વૃદ્ધિસૂતકની આવી પડેલા મૃતસૂતકની સાથે સમાપ્તિ થાય.

ત્રણ દિવસના કે તેથી ઓછા દિવસના મૃતસૂતક કે વૃદ્ધિસૂતકમાં

દશ દિવસનું મૃતસૂતક કે વૃદ્ધિસૂતક પડે તો તેની પૂર્વના મૃતસૂતક કે વૃદ્ધિસૂતકસાથે શુદ્ધિ થાય નહિ.

દશ દિવસના કે ત્રણ દિવસના મૃતસૂતકમાં બરાબરનું કે તેથી ઓછું વૃદ્ધિસૂતક આવી પડે તો પૂર્વના મૃતસૂતકસાથે તે જીતરી નય.

પ્રથમ સૂતક ચાલતું હોય તેમાં ખીજું સૂતક પડે પણ તે સૂતક નજીવામાં આવેલું ન હોય ને તે પ્રથમના સૂતકની અને નજીવામાં આવે તો પછી તે પૂર્ણ પાગનું જોડએ. પહેલા ચાલતા દશ દિવસના સૂતકની છેલ્લી રાત્રિમાં દશ દહાડાનું વૃદ્ધિસૂતક આવી પડે તો તે રાત્રિ અને આવતો દિવસ પ્રથમના સૂતકમાં એકસે સૂતકની છેવટમાં વધારવાથી તે સૂતક જીતરે.

દશ દિવસના સૂતકની છેલ્લી રાત્રિના ચોથા પહેરમાં દશ દિવસનું ખીજું સૂતક પડે તો ત્રણ દિવસ અધિક પાગવાથી તે સૂતક જીતરી નય.

ત્રણ દિવસના કે તેથી ઓછા સમયનાં મૃતક શેવરાત્રિએ આવી પડે તો તે પ્રથમના સૂતકસાથે જીતરી નય.

પ્રથમના જે સૂતકમાં બે ત્રણ દહાડા વધારવાના કહેલા હોય તે વધારેલા દિવસમાં વળી ખીજું મોટું સૂતક પડે તો તેની પૂર્વના સાથે શુદ્ધિ થાય નહિ, કારણકે ઓછાં અથવા બરાબરનાં સૂતક પૂર્વના મેદાસૂતકસાથે જીતરી નય, પરંતુ ઓછામાં અધિક પડેલું સૂતક જીતરે નહિ.

સપિંડના ચાલતા સૂતકમાં માતાપિતા કે પતિનું પડેલું મૃતસૂતક ચાલતા સૂતકની સાથે જીતરે નહિ, તે જુડ પાગનું પડે.

માતાના મરણસૂતકમાં પિતાનું મરણસૂતક આવી પડે તો પિતાનું સંપૂર્ણ મૃતસૂતક પાગવાથી શુદ્ધિ છે. ખીજાં આવી પડેલાં સૂતકો તો માતા સૂતકની સાથે જીતરી નય છે.

પિતાના મૃતસૂતકમાં માતાનું મરણુમૃતક પ્રથમના સૂતકના દશમા દિવસની રાત્રિપહેલાં આવે તો પિતાનું મૃતસૂતક સંપૂર્ણ પાળીને ખીજું દોઢ દિવસનું વિશેષ સૂતક પાળવું, ને બાપના સૂતકના દશમા દહાડાની છેલ્લી રાત્રિના ચોથા પહેરમાં માતાનું મરણુ થાય તો બે કિંવા ત્રણ દિવસ વધારે સૂતક પાળવું. પણ તેમાં બાપનું એકાદશાદ શ્રાદ્ધ સારવાનો બાધ નથી, આ વિનાનાં ખીજાં આવી પહેલાં સૂતક પિતાના સૂતકની સાથે જોતરી જાય છે.

સુવાવડી સ્ત્રી, શવને આગ મૂકનાર, અને મરનારના પુત્રો તે-ઓને લાગેલું સૂતક પ્રથમના સૂતકમાં આવી પડે તો તે પ્રથમના સૂતકની સાથે જોતરે નહિ, તે પછીથી પડેલું સૂતક પણ સંપૂર્ણ પાળવું પડે.

વૃદ્ધિસૂતકમાં મૃતસૂતક પડે તોપણ પિંડદાન દેવાનો બાધ નહિ. તેમજ મૃતસૂતકમાં વૃદ્ધિસૂતક પડે તો તેમાં બાગકને જાતકમાંદિ સંસ્કાર તે વેદા અથવા મૃતસૂતક જોતાર્યા પછી કરવા.

સંસર્ગશોચ.

સપિંડ કે સોદકવિનાના સજાતીય શવને દિવસે અડકે તો રાત્રે તારા જોવાથી શુદ્ધિ થાય, ને જો રાત્રે અડકે તો સવારે સૂર્યનું દર્શન કરવાથી શુદ્ધિ થાય. હીનવર્ણના શવનો સ્પર્શ થયાથી વિશેષ સૂતક પાળવું જોઈએ. સૂતકીનું અન્ન જમવાથી તથા તેના ધરમાં રહેવાથી મરનારના સંબંધીજેટલું મૃતસૂતક લાગે. આ સૂતકમાં નિત્યકર્મનો અધિકાર છે, માત્ર અન્મને સ્પર્શ ન કરવો. આ સંસર્ગસૂતકવાળાનાં સ્ત્રી-પુત્રાદિને તથા અન્નાદિ પદાર્થને મરણુસૂતકનો સંબંધ નથી.

પ્રીતિવડે સર્વર્થના શવને ક્રિયકે, તેના ધરનું અન્ન જમે, અને

મરનારના ધરમાં રહે, તો તેને પૂરું સૂતક લાગે છે. મરનારનું અન્ન ન જમે પણ માત્ર તેના ધરમાં રહે તો ત્રણ દિવસનું સૂતક જાણવું. મરનારના ધરમાં ન રહે, તેનું અન્ન ન જમે, પણ માત્ર તેનું શવ ઉચકે, તો તેને એક દિવસનું મૃતસૂતક લાગે છે. ખીજા ગામના શવને ઉપાડી પોતે ખીજા ગામ જઈ વાસ કરે તો તેને એક દિવસ સૂતક લાગે છે.

મૃત્યુ લઈને સવર્ણનું પ્રેત ઉચકે અને બાળે તો મરનારની જાતિ-વાળાને જેટલું મૃતસૂતક લાગે તેટલું તેને પણ લાગે. ખીજી જાતિ પ્રેતને ઉચકે તથા બાળે તો તેને મરનારની જાતિનું સૂતક લાગે, ને જો મૃત્યુ લઈને ખીજી જાતિના શવને ઉપાડે તથા બાળે તો તેને મરનારની જાતિવાળાથી બમણું સૂતક લાગે છે.

સોદકના (આદમી પેઢીથી ચૌદમી પેઢીસુધીના) શવને ઉપાડે તો દશ દહાડાનું સૂતક લાગે.

અસપિંડ એટલે સાત પેઢીમાંના નહિ એવા પ્રેતને અજાણતાં વસ્ત્રાદિ પહેરાવે તો એક દિવસના ઉપવાસથી શુદ્ધિ થાય. ઉપવાસ કરવા અશક્ત હોય તો સ્નાનમાત્ર કરે. જો જાણીને એવા શવને વસ્ત્રાદિ પહેરાવે તો તે પાદકૃચ્છ (પા કૃચ્છ) પ્રાપ્તિ કરે.

પોતાની જાતિનો કોઈ અનાથ (જેને કોઈ કરનાર નથી એવો) બ્રાહ્મણ મરી જાય તેના પ્રેતને પરમાર્થયુક્તિએ જે ઉચકે, બાળે અને ઠિંકાં કરે તેને અનંત ફલની પ્રાપ્તિ થાય, ને તેને સ્નાનમાત્રથી શુદ્ધિ છે. તેણે વિશેષ શુદ્ધિમાટે સ્નાન કર્યા પછી પ્રાણાયામ તથા અગ્નિ-સ્પર્શ કરવો.

ધર્મને અર્થે અનાથ શરૂના શવને જે બ્રાહ્મણો ઉપાડે તે બ્રાહ્મણોને એક દિવસનું સૂતક લાગે.

સવર્ણના મામા, માસી ને દુધ આદિ સંબંધીના અનાથ પ્રેતને

ધર્મોં ઉપાડે, બાળ ને ક્રિયા કરે તો તેને ત્રણ રાત્રિનું મૃત્યુતક લાગે.

સપિંડના પ્રેતપાછળ સ્મશાન જવામાં અને અનાથ એવા અ-
સપિંડના પ્રેતની પાછળ સ્મશાન જવામાં તથા તેમની ક્રિયા કરવામાં
દોષ નથી.

સમાનવર્ણના કે ઉચ્ચવર્ણના પ્રેતપાછળ સ્મશાનમાં જાય તો
સ્નાન તથા અગ્નિસ્પર્શ કરી થોડું ધી ખાધ પુનઃ સ્નાન તથા
પ્રાણુપામ કરવાથી જનારની શુદ્ધિ થાય છે.

જો બ્રાહ્મણ ક્ષત્રિયના શવની પાછળ સ્મશાનમાં જાય તો તે
બ્રાહ્મણને એક દિવસનું, જો તે વૈશ્યના શવની પાછળ જાય તો તેને
દોઢ દિવસનું, અને જો તે શૂદ્રના શવની પાછળ જાય તો તેને ત્રણ
રાત્રિનું સૂતક લાગે છે, અને તેમણે શુદ્ધિને માટે આગળની પેઠે સ્ના-
નાદિ કરવાં જોઈએ.

ધર્મને માટે અનાથના શવની વાંસે જવામાં દોષ નથી.

બ્રહ્મચારીને સપિંડનું પણ સૂતક ન લાગે. તેને ખીજા કોઇનું શવ
ઉચકવાનો, અગ્નિદાહ કરવાનો, તથા ઉત્તરક્રિયા કરવાનો અધિકાર નથી,
માત્ર પોતાનાં માખાપ, આચાર્ય, ઉપાધ્યાય ને માતામહાદિનાં શવ
ઉચકવામાં, અગ્નિદાહ કરવામાં, ને ઉત્તરક્રિયા કરવામાં બાધ નથી.
તેમાં તેણે દશ દિવસ કોઇનો સ્પર્શ ન કરવો એ સૂતક. એ દશ દિન
સંધ્યા તથા અગ્નિસેવાદિ કર્મોનો તેને અધિકાર છે. માતાપિતાદિના
સૂતકમાં પણ બ્રહ્મચારીએ સૂતકીનું અન્ન ખાવું નહિ, તથા સૂતકીનો
સ્પર્શ કરવો નહિ. જો બ્રહ્મચારી પોતાના પિતા આદિનું અંત્યકર્મ ન
કરે તો તેઓનું મૃતસૂતક પણ બ્રહ્મચારીને ન લાગે. જો તે પોતાના
પિતા ઇત્યાદિનો દાહમાત્ર કરે તો તેને એક દિવસનું સૂતક લાગે છે.

જનોઈ આપ્યા પછી ને સમાવર્તનસંસ્કાર-બ્રહ્મચર્યવ્રત પૂરું કર્યા
-પહેલાં જો સૂતક પડે તો સમાવર્તનસંસ્કાર કર્યા પછી પ્રથમ મરી
ગયેલાનું બ્રહ્મચારીએ ત્રણ દિવસ સૂતક પાળવું.

જેણે જીવિતક્રિયા કરી હોય તેણે પોતાના કોઈ સંબંધીનું સૂતક પાળવું નહિ.

વાનપ્રસ્થ, સંન્યાસી ને પતિત એમણે કોઈનું સૂતક પાળવું નહિ, તેમ તેઓનું, રાજાએ મૃત્યુશિક્ષા કરેલાનું, આત્મહત્યા કરનારનું, વ્યભિચારી હોવાથી તે સ્ત્રીના પતિ ઇત્યાદિએ મારેલાનું, વીજળી પડવાથી મરેલાનું, ખીજાએ ના પાડ્યા છતાં ગર્વથી નદી તરતાં ઝાડઉપર ચડતાં તથા કેવા આદિમાં જીરતાં મરેલાનું, સિંહ સર્પ હાથી ચક્રર ચોર બ્રાહ્મણ ને ચાંડાલ ઇત્યાદિકે મારેલાનું, મહાપાપીનું, મહાપાપીના સં-સર્ગીનું, મહાપાપીના જેવા પાપીનું, તથા પાપી સ્ત્રીઓનું સૂતક ખીજા કોઈએ પણ ન પાળવું. માતા તથા પિતા મૃત થાય તો સંન્યાસી તથા બ્રહ્મચારીએ વસ્ત્રસંકિત સ્નાનમાત્ર કરવું.

સવર્ણના પ્રેતસંબંધી અથવા પોતાનાથી ઉચ વર્ણના પ્રેતસંબંધી જિત્તરક્રિયા કરનારને મરનારની જાતિના સર્પિંડપ્રમાણે સૂતક લાગે, ને તે સૂતક પાળ્યા પછી જ્યારે ત્રણ દૈન્ય કરે ત્યારે તે શુદ્ધ થાય, પણ ધર્મથી તેમ કરવામાં હોષ નથી.

સ્નેહાદિવડે સવર્ણનો દાહમાત્ર કીધા છતાં તથા તેને ઘેર નિવાસ કીધા છતાં ત્રણ રાત્રિ સૂતક પાળવું. અને તેનું અન્ન બક્ષણ કર્યું હોય તો દસ રાત્રિ સૂતક પાળવું. દાહ તથા અન્નબક્ષણનો અભાવ હોય તો એક દિવસનું સૂતક પાળવું.

પોતાનાથી જિતરતા વર્ણના પ્રેતની જિત્તરક્રિયા કરનારે મરનારના સર્પિંડજેટલું સૂતક પાળી બમણું કિંવા ત્રમણું ફરવું કરવાં એટલે તેની શુદ્ધિ થાય છે. મૃત્યુ લાખને હીનવર્ણવાળાનો દાહાદિ કરવાથી બમણું આશૌચ પાળવું પડે છે, ને પ્રાયશ્ચિત્ત પણ બમણું કરવું પડે છે. દિને સૂદ્રનાં દાહાદિ બનતાંમુખી ન કરવાં.

રજ્જેદર્શન.

ઋતિ જે સત્તર દિવસસુધીમાં ફરી રજ્જેદર્શન થાય તો તેને સ્નાનનાત્રથી શુદ્ધિ, તે ઉપરાંત જે અઢાર દિવસસુધીમાં રજ્જેદર્શન થાય તો તે ઋતિએ એક રાત્ર અસ્પર્શ પાળવો. યોગાશ્લીશ્લમે દિવસે જે દિવસ, તે વીશ કે તે ઉપરાંતના દિવસોમાં રજસ્વલા થનારી ઋતિએ ત્રણ દિવસ ક્યાંક અડકવું નહિ.

જે ઋતિ હમેશાં ધણું કરીને વીશ દિવસની પહેલાં રજ્જેદર્શન થતું હોય તેવી ઋતિએ દસ દિનમાં રજ્જેદર્શન થાય તો સ્નાનનાત્ર કરવું, અગિયારમે દિવસે રજમ્ દેખાય તો એક રાત્ર, બારમે દિવસે રજમ્ દેખાય તો બે રાત્ર, તે ત્રીસમે દિવસે કે તે ઉપરાંતના દિવસે રજ્જેદર્શન થાય તો તેણે ત્રણ દિવસ અસ્પર્શ રહેવું.

સંકીર્ણ.

રોગી, કૃપણ, દેણુદાર, વ્યાવહારિક કે પારમાર્થિક કાંઈ કૃત્ય નહિ કરનાર, વિદ્યાહીન, વિષયી, દુર્બલસની, પરાધીન, શાસ્ત્રોક્તવિધિમાં શ્રદ્ધાવિનાનો, અને શાસ્ત્રોક્તનિષેધમાં ત્યાગવિનાનો એ સર્વને તેમની તે તે સ્થિતિ ન મટે ત્યાસુધી સતકી (મહિનચિત્તવાળા) બનવા.

ત્રણ દિવસનાં, દોઢ દિવસનાં, કે એક દિવસનાં તથા અતિકાંત સતક સર્વવર્ણને સમાન છે. પૂરા સતકમાંજ બ્રાહ્મણાદિના દિવસોની સંખ્યા બિન્ન છે.

વૃદ્ધમનુષ્યના મરણસતકને છેલ્લે (દશમે) દિવસે પુત્રાદિકાએ મૂછ-નખનું મુંડનાદિ કરાવવું. માતા, પિતા ને પરમશુરુના (કુળના આચાર્યના) સતકમાં પુત્રાદિકાએ મૂછમુંડનાદિ અવશ્ય કરાવવું. વળી પોતાનાથી મોટી વયના મનુષ્યના મરણમાં નાની વયવાળાએ ક્ષૌર કરાવવું.

રાજ, રાજસેવક, શિષ્યી, ચિત્રકાર અને વૈદ્ય ઇત્યાદિ જનો સંબંધીના મરણમાં માત્ર સ્નાનથી શુદ્ધ થાય છે. બ્રાહ્મણોને મધુપર્કવડે પૂજા થયા પછી તે કર્મ કરવામાં સૂતક નથી.

ઝોત્રી કે પરઝોત્રી, સ્ત્રી કે પુરુષ, જે પ્રેતની પ્રથમ દિને ક્રિયા કરે તેજ દહા દિવસના સૂતકને અંતે ક્રિયા કરે, બીજાથી તે ન કરાવ.

પ્રેતનો દાહ કર્યા પછી પહેલે, ત્રીજે, સાતમે, કે નવમે દિવસે અસ્થિસંચયન (હાડકાં એકઠાં કરનાં-ફૂલ રાખનાં) કરવામાં આવે છે. તે ફૂલ ગંગાદિ પવિત્ર તીર્થોમાં પધરાવવાં જોઈએ.

વિવાહ, અન્ય હિતસવ અને યજ્ઞના આહવા પ્રસંગમાં સૂતક પડે તો તેનો બાધ ન ગણતાં પૂર્વનું કાર્ય ચાલુ રાખવું.

વૃદ્ધિસૂતકવાળાનો વૈદિક તથા સ્માર્તકર્મના સમયવિના બીજા સમયે સ્પર્શ થાય તો બાધ નથી, પણ મૃતસૂતકવાળાઓનો અન્ય સમયે પણ સ્પર્શ કરવો યોગ્ય નથી.

ગામમાં જ્યાંસુધી કાષ્ઠ મનુષ્યનું શવ પડ્યું હોય ત્યાંસુધી ગામને સૂતક છે, પણ નગરમાં સૂતક નથી. ઘેર ગાય આદિ પશુ મરે તો જ્યાંસુધી તે પશુનું શવ ઘેર રહે ત્યાંસુધી તે ઘરવાળાઓને સૂતક છે.

બ્રાહ્મણને ઘેર કૃતકું મૃત થયાં છતાં તે ઘરનાં માણસોને દહા રાત્રિ સૂતક, ચંદ્ર સૂત થયા છતાં માસપર્યંત સૂતક, પતિત મૃત થયા છતાં બે માસપર્યંત સૂતક, ને ઋત્વિજાદિક મૃત થયા છતાં ચાર માસ સૂતક ગણાવું.

ઘેર જન્મેલો, વેચાતો લીધેલો, કરજ આપી છોડાવેલો, તથા કાઢના તરફથી મળેલો, ઇત્યાદિ પ્રકારના દાસે બધી સૂત થયા છતાં પોતાની જાતિનું સૂતક પાળવું.

જેને જેટલો કાલ સૂતકનો કલો છે, તેટલો કાલ સૂતક પાળવા

પછી સ્નાનવડે તે શુદ્ધ થાય છે, સ્નાન કર્યા વિના માત્ર તેટલો કાલ વ્યતીત કરવાથીજ શુદ્ધ થતી નથી.

સૂતકમાં સ્વસ્ત્રીનો પણ ત્યાગ સેવવો. અંત્યકર્મ કરનાગએ અસ્થિસંચયનથી પહેલાં સ્ત્રીસંગ કર્યો હોય તો તેણે આંદ્રાત્યુતું ને અસ્થિસંચયનપછી સંગ કર્યો હોય તો તેણે ત્રણ પ્રાણપત્યતું પ્રાયશ્ચિત્ત કરવું. ખીજા મૃતાશાયવાળાઓએ અસ્થિસંચયનથી પહેલાં સ્ત્રીસંગ કર્યો હોય તો તેણે ત્રણ રાત્રિ ઉપવાસ કરવા, ને અસ્થિસંચયનપછી ને સ્ત્રીસંગ કર્યો હોય તો તેણે એક રાત્રિ ઉપવાસ કરવો.

ખીજા ગોત્રવાળો આપત્તિકાલવિના જાણીને એક વાર પણ સૂતકીનું રાંધેલું અન્ન જમે તો જે દિવસે તે જમે તે દિવસથી તેણે જેટલા દિવસસુધી તેનું સૂતક બાકી હોય તેટલા દિવસસુધી સૂતક પાળવું. સૂતકને અંતે બ્રાહ્મણે સાંતપન પ્રાયશ્ચિત્ત કરવું. અજ્ઞાણમાં જમાયું હોય તો તે અન્ન પચે ત્યાંસુધી સૂતક ને એક રાત્રિ ઉપવાસ તથા દશ પ્રાણુયામ કરવા. આપત્તિકાસે અજ્ઞાણમાં ભોજન થયું હોય તો તે દિવસે સૂતક પાળી એક પ્રાણુયામ કરવો. આપત્તિકાલમાં જાણીને ભોજન કરવાથી ત્રણ વાર અધર્મર્પણ તથા ૧૦૦૮ ખાયત્રી-મંત્રનો જપ કરવો. વૃદ્ધિસૂતકમાં આથી ઓછું પ્રાયશ્ચિત્ત જાણવું.

સૂતકીએ સ્પર્શ કરેલું ખીજનું અન્ન જાણીને જમે તો જમનારે કૃત્ઞ પ્રાયશ્ચિત્ત કરવું.

સૂતકીનું કાચું અન્ન ગ્રહણ કરવાથી અર્ધ કૃત્ઞ પ્રાયશ્ચિત્ત કરવું. પડે, પણ સૂતક ન લાગે. દાતા તથા ભોક્તા એ બંનેને અચાત વૃદ્ધિ-સૂતક તથા મૃતસૂતક હોય તો તેમાં તેમને દોષ નથી. દાતાને તેવું જ્ઞાન ન હતાં ભોક્તાને જ્ઞાન હોય તો ભોક્તાને પૂર્ણ પ્રાયશ્ચિત્ત, ને દાતાને જ્ઞાન હતાં ભોક્તાને તે વિષેનું જ્ઞાન ન હોય તો અધ્ધ પ્રાયશ્ચિત્ત. ભોજનના નિમિત્તથી સૂતક હોય તેમાં કર્મનો શોષ નથી.

જેણે પ્રથમ પ્રાયશ્ચિત્તને આરંભ કર્યો હોય તેને પ્રાયશ્ચિત્ત કરતી વેળા સૂતક નથી. પ્રાયશ્ચિત્તની સમાપ્તિપછી તેણે ત્રણ રાત્રિ અતિકાંતસૂતક પાળવું. કર્મનું અંગભૂત નાંદીત્રાદિ કર્યું હોય તેને તે કર્મની સમાપ્તિપર્યંતમાં તે કર્મનાં ઉપયોગી કાર્યત્રિપે પીડા ઇત્યાદિક છતાં સૂતક નથી. વૃદ્ધિસૂતકવાળાને તથા મૃતસૂતકવાળાને મરણમુખ્ય પ્રાપ્ત થયે સૂતક નથી, તેથી દાનાદિક તથા મરનારને આતુરસંન્યાસ પણ થાય છે. દેશમાં યુદ્ધાદિ મોટી પીડા થાય વા દુકાળ પડે તો તેમાં તેજ સમયે શુદ્ધિ, ને તે આપત્તિ દૂર થયા પછી જો સૂતક શેષ રહેતું હોય તો તે શેષ રહેતું સૂતક પાળવું.

અન્નસત્રવાળાને અન્નના દાનમાં સૂતક નથી. દાન લેનારને કાચું અન્ન લેવામાં દોષ નથી, રાંધેલું અન્ન જમે તો ત્રણ રાત્રિ દૂધ પીને રહેવું જોઈએ.

પ્રથમ અહંચુ કરેલા અનંતવ્રતાદિક, એકાદશી ઇત્યાદિ, અને આરંભ કરેલાં કૃત્ત્વાદિ વ્રતમાં સૂતક નથી. તેમાં રનાનાદિ શરીર-સંબંધી નિયમો પોતે કરવા, ને પૂજાદિક અન્યદ્વારા કરાવવાં આશ્ચર્ય-ભોજનાદિક સૂતક ગયા પછી કરવું.

જેણે યજ્ઞદીક્ષા ગ્રહણ કરી છે તેને દીક્ષણીય ઇષ્ટિ થયા પછી યજ્ઞાંતરનાનપર્યંત યજ્ઞકર્મમાં સૂતક નથી. દીક્ષિતે અને ઋત્વિજે કર્મના મધ્યમાં સ્નાનમાત્ર કરવું. કર્મની સમાપ્તિ થયા પછી તેમણે ત્રણ રાત્રિ સૂતક પાળવું. રાજબય તથા રાજબય ઇત્યાદિના નાશમાટેના શાન્તિ-કર્મમાં સૂતક નથી. જેનું કુંકુમ જૂએ પીડાતું હોય તેને દાન લેવામાં સૂતક નથી. વિસ્મૃતિવાળાને શાસ્ત્રના અધ્યયનમાં તથા વૈધને નાડી-સ્પર્શમાં સૂતક નથી.

મૃત્તિની પ્રતિક્ષા, ચૌલ, જાપનયન, વિવાહાદિક ઉત્સવ, તળા-

વાદિનો હિસાબ, કાટિહોમ ને તુલાપુરુષનું દાન ઇત્યાદિ કર્મમાં નાંદી-
શ્રાદ્ધ થયા પછી સૂતક નથી. પ્રથમ સંકલ્પ કરેલા પુરસ્કારણનો ગપ
તથા અંતરાયવિના સંકલ્પ કરેલું હરિવંશનું શ્રવણાદિક એ વિષે જે
ખીજે ઉપાય ન હોય તો પ્રારંભપછી સૂતક નથી.

વિવાહાદિમાં નાંદીશ્રાદ્ધપછી સૂતક પ્રાપ્ત થતાં પ્રથમ સંકલ્પ
કરી રાખેલું અન્ન અસંગોત્રવાળાએ દેવું, તથા બક્ષણુ પાણુ કરવું.
સૂતકીએ દેનારનો, ભોજન કરનારનો, તથા સિદ્ધ કરેલા અન્નનો સ્પર્શ
કરવો નહિ. વિવાહાદિ કાર્યમાં તથા અન્ય સમયમાં પ્રાદાણુ ભોજન
કરતાં છતાં દાતાને સૂતક પ્રાપ્ત થાય તો પાત્રઉપર પીરસેલા અન્નનો
ત્યાગ કરી ખીજના ધરના જલવડે આચમન લેવું.

પાર્થિવ શિવલિંગની પૂજામાં તથા સંક્રાંતિસંબંધી તથા ગ્રહણ-
સંબંધી સ્નાનદાનાદિમાં સૂતક નથી, તથા નિત્ય કરવાના એવા સ્નાન,
આચમન, ભોજન, નિયમ ને સ્પર્શને અથોગ્યનો સ્પર્શ ઇત્યાદિ
નિયમમાં સૂતક નથી. વૈશ્વદેવ યજ્ઞયજ્ઞ ને દેવપૂજા ઇત્યાદિ નિત્યકર્મ,
નૈમિત્તિકકર્મ, તથા કામ્યકર્મ એ સૂતકમાં કરવાં નહિ. ભોજનકામે
સૂતક ઉપજવનાર જનન તથા મરણ સાંભળ્યાં છતાં મોઢામાંનો
ગ્રાસ કાઢી સ્નાન કરવું મોઢામાંનો ગ્રાસ બક્ષણુ કરવામાં આવે તો
એક ઉપવાસ કરવો. સધળું અન્ન બક્ષણુ કરવામાં આવે તો ત્રણ
રાત્રિ ઉપવાસ કરવા.

ફલ, ફલ, મૂલ, મીઠું, મધ, શાક, ઘાસ, કાષ, જલ, દૂધ,
દહિ, ધી, ઐપધ, તલ, તેલ, શેરડી, શાકર, ખાંડ, ગોળ, પૌઆઆદિ
ખૂંજેલાં અન્ન, અને લાકડાં ઇત્યાદિ પદાર્થ જેની ઉપર સૂતકીનું સ્વામિ-
ત્વ હોય, તથા સૂતકીના ઘરમાં રહેલા હોય, છતાં તે ગ્રહણ

કરવામાં હોય નથી, પણ તેમાંની કોઇ પણ વસ્તુ સૂતકીના હાથથી ગ્રહણ કરવી નહિ. બનરમાં તો વ્યાપારીને સૂતક હોય તોપણ તેના હાથથી લવણાદિક અને કાચું અન્ન વેચાતાં હોવામાં હોય નથી, પણ જલ, દહિં ને પૌઆ છત્યાદિ પદાર્થ તેના હાથથી વેચાતા હોવા નહિ.

જીવતાં માઆપોને વિચાર કરીને ગંગાદિ તીર્થોમાં, મારકરાદિ ક્ષેત્રોમાં, અગ્નિહોત્ર લીધા પછી, સોમયજ્ઞ કરવામાં, ને માતા, પિતા, ગુરુ, મામો, મામી, નાનો, (માનો બાપ,) નાની, સસરા માસુ, સ્વચ્છાતિ, મિત્ર, ખેન, બનેલી, માસો, માસી, કુઓ, કપ્પ, મોટો બાપ, મામી, મોટી વયના સપિંડ તથા સમાનોદક, રાખ, કાકો, ને કાકી એટલાએની પાછળ વપન (ચોટલી રાખી માથાના દાઢીના તથા મૂછના વાળ જીતરાવવા તે) કરાવવું. મરનારથી નાના સંબંધીઓમાંનો પુરુષવર્ગ દ્વાર (ચોટલી રાખી માથાના વાળ જીતરાવવા તે) કરાવે. પ્રથમ લખેલા સૂતકની પાછળ વપન ન કરાવે તો ન્યાં-સુધી વળ રડ ત્યાંસુધી તે સૂતકી ગણાય. મરનાર જે પોતાથી નાની વયનો હોય ને સંબંધથી મોટો હોય તો તેની પાછળ વપન કરાવવું જોઇએ, જેમકે આરમાન મા, કાકો ને મામો આદિ પોતાના કરતાં અવસ્થાએ નાના હોય તોપણ સંબંધે મોટાં છે, મૂટે તેઓની પછવાડે વપન કરાવવું વેત્તએ. નાની વયનાની મરણક્રિયા જે મોટા-ને કરવાને પ્રસંગ આવે તો તેણે ક્રિયામાત્ર કરતી, પણ વપન કરાવવું નહિ.

જે દહાડે સૂતક જીતરતું હોય તેને આગલે દિવસે એકગ્રાણું જમવું, કારણ સૂતકમાં ખાધેલું અન્ન ન્યાંસુધી પાચન થયું નથી ત્યાંસુધી તે સૂતકી થુદ્ધ થઇ શકતો નથી. સૂતક સૂર્યોદયમયે જીતરતું હોય તો આગલી રાત્રિના પૂર્વભાગતું ને જે રાત્રિના જીતરતું

હોય તો તે દિને સવારના પૂર્વભાગનું ભોજન વર્જ્ય કરીને સ્નાન જીર્ણપણી શુદ્ધ થઇ ભોજન કરવું.

રજસ્વળાએ નિત્ય સ્નાન કરવું નહિ, કેવલ ચોથે દહાડે માથા આદિમાંથી ચીકાશ કાઢી નાવું. વસ્ત્ર એકજ રાખવું. રજસ્વળા સ્ત્રીઓ હમણાં જે ત્રીજે દિવસે સ્નાન કરે છે તે ચોથે દહાડે સ્નાનમાં નિલંબ ન થાય માટે માથા આદિમાંથી ચીકાશ કાઢી નાંખવા-માટે છે, પરંતુ તે અશાસ્ત્ર છે. સુતકી અને રજસ્વળા એ બંનેએ દૂધ અને તાંબુલ ન વાપરવાં.

સતકમાં વૈશ્વદેવ ન કરવો, પણ બલિદાન અને પ્રાણાહુતિ કરવાં.

સાજો, સાજાનો પુત્ર, જમાઇ, મૂલપુરુષને લાઇને પાંચમી પેઢી-સુધીની પરણેલી કન્યાઓ, અને ત્રણ પ્રકારના બંધુઓનાં છોકરાઓનાં મરણોમાં સ્નાનમાત્ર લાગે, કેમકે તેમનો થોડો સંબંધ છે.

રજસ્વળા આદિના સંપર્કમાં શિશુને (જેને અન્નપ્રાશન થયેલું નથી એવા પુત્રને) પ્રેક્ષણ કરવું, બાળકને (જેને ચૂડાકરણ થયેલું-બાળમોવાળા જીરારાવ્યા—નથી તેવા પુત્રને) આયમન કરાવવું, અને કુમારને (ઉપવીત નહિ થયેલા પુત્રને) સ્નાન કરાવવું.

વૃદ્ધિમૂલકવાળાથી મૃતાશૌચવાળા બમણો અશુદ્ધ છે, મૃતાશૌચ-વાળાથી રજસ્વળા બમણી અપવિત્ર છે, રજસ્વળાથી સુવાચી બમણી અપવિત્ર છે, અને સુવાચીથી શવ બાળનાર બમણો અશુદ્ધ છે.

રજસ્વળાનો વા તેણે પહેરેલા વસ્ત્રનો કાઢીને જે અગ્નિજ્વલતાં સ્પર્શ થાય તો તેણે વસ્ત્રસહિત સ્નાન કરવું. તે માણસને જે અગ્નિજ્વલતાં બીજે માણસ સ્પર્શ કરે તો તેણે પણ વસ્ત્રસહિત સ્નાન કરવું, તે તેને કાઢી ત્રીજે માણસ જે અગ્નિજ્વલતાં સ્પર્શ કરે તો તેણે હાથપગ ઘોષ આયમન લેવું. જે માણસને સ્પર્શ કરે તો ત્રણ

માણસોએ વસ્ત્રસહિત સ્નાન કરવું જોઈએ, ને ચોથા માણસે હાથપગ ઘોષ આચમન લેવું જોઈએ. અપવિત્ર પદાર્થનો સ્પર્શ થાય તો તેમાં પણ ઉપર કહ્યા પ્રમાણે વર્તવું જોઈએ.

રજસ્વળા સ્ત્રી ચોથે દિવસે સ્નાન કરીને ધરતું સાધારણ કામ-કાજ કરી શકવાને શુદ્ધ થાય છે, ને અન્ન તથા શાક આદિનો તે સ્પર્શ કરી શકે છે, પણ તે સ્નોષ આદિ કરવામાં શુદ્ધ મણાતી નથી. દેવસંબંધી ને પિતૃસંબંધી કામમાં તો તે પાંચમે દિવસે યોગ્યતાવાળી ગણાય છે.

કામકાજમાં મન વ્યગ્ર હોવાથી વા નિદ્રાને લીધે રજોદર્શન જાણવામાં ન આવ્યું હોય તો ત્યાંસુધી તે સ્ત્રી પવિત્ર કહેવાય, પણ જ્ઞાન થયા પછી તે જો કોઈ પદાર્થોનો સ્પર્શ કરે તો તે પદાર્થોને યથાચોગ્ય શુદ્ધ કરવા જોઈએ.

રજસ્વળા સ્ત્રીઓએ પરસ્પર સ્પર્શ કરવો નહિ. તેમાં પણ ચંદ્રતા વર્ણુવાળી રજસ્વળાએ ઊતરતા વર્ણુની રજસ્વળાના સ્પર્શનો અવશ્ય ત્યાગ સેવવો.

રજસ્વળાએ ચોથે દિવસે સૂર્યોદયપછી મલને ઘોષ નાંખી શુદ્ધ માટીથી દાતણ કરવું. પછી મલનો ત્યાગ કરી બની શકે તો ગાયના છાણુવાળા જલથી નહિ તો એકલા જલથી શરીરને ઘોષ વસ્ત્રસહિત સ્નાન કરવું. સ્નાન કર્યા પછી તેણે પવિત્ર વસ્ત્ર ધારણ કરવું.

જો તાવના રોગવાળી સ્ત્રી રજસ્વળા થાય તો ચોથે દિવસે તે રજસ્વળા સ્ત્રીનો ખીજી સ્ત્રી દશ વાર સ્પર્શ કરીને દશ વાર કમપૂર્વક અન્ન તથા આચમન કરે. જ્યારે છેલ્લી વેળા સ્પર્શ કરે ત્યારે તે તેનાં કપડાં બદલાવે. એમ કરવાથી તે રોગી રજસ્વળા શુદ્ધ થાય છે. પછી તે સ્ત્રી યથાસક્તિ દાન કરે.

શાપ પામેલ, મહાપાપી, સુવાવડી, રજસ્વળા ને નાસ્તિક તેમણે જોયેલા ભોજનના અન્નને પ્રોક્ષણ કરી તેમાંથી થોડો ભાગ કાઢી નાંખી પછી જમવું. રજસ્વળા આદિએ જોયેલું જલ અપવિત્ર થતું નથી.

તીર્થમાં, ઉત્સવમાં, વિવાહમાં, યાત્રામાં, મંત્રાભમાં, યજ્ઞમાં, વનમાં, ને નગરનો કે ગામનો દાહ થતો હોય તેમાં સ્પર્શ નહિ કરવાયોગ્યનો સ્પર્શ થયા છતાં માણસને દોષ લાગતો નથી.

સૂતકી તથા રજસ્વળાએ સ્પર્શ કરેલા જાનના વસ્ત્રને તડકે નાંખી ઝાટકવાથી તે શુદ્ધ થાય છે.

હૃદયીનું દૂધ, ડાળલાવાળા પશુઓનું દૂધ, સ્ત્રીનું દૂધ, અરણ્યનાં પશુઓનું દૂધ, ગાડરનું દૂધ, વાછડો કે વાછડી મરી ગયાથી શોક કરતી ગાયનું દૂધ, ને જેને વિચાર્યાને દશ દિવસ થયા નથી એવી ગાયનું તથા બેંસનું દૂધ દિને ઉપયોગમાં ન લેવું.

શ્રીસાધનપંચક.

વેદો નિત્યપ્રધીયતાં તદુદિતં કર્મ સ્વનુષ્ઠીયતાં,

તેનેશસ્ય વિધીયતામપચિતિઃ કામ્યે મતિસ્ત્યજ્યતાં ।

પાપૌઘઃ પરિધૂયતાં ભવસુખે દોષોઽનુસંધીયતા—

માત્મેચ્છા વ્યવર્સીયતાં નિજગૃહાત્તૂર્ણે વિનિર્ગમ્યતામ્ ॥ ૧ ॥

સંગઃ સત્સુ વિધીયતાં ભગવતો યત્કિર્દદાધીયતાં,

જ્ઞાંત્યાદિઃ પરિધીયતાં દૃઢતરં કર્માથુ સંત્યજ્યતાં ।

સદ્વિદ્વાનુપસર્પતાં પ્રતિદિનં તત્પાદુકે સેવ્યતાં,

બ્રહ્મકાશરમર્થ્યતાં શ્રુતિશિરો વાક્યં સમાકર્ણ્યતામ્ ॥ ૨ ॥

वाक्यार्थश्च विचार्यतां श्रुतिशिरः पक्षः समाश्रीयतां,
 दुस्तर्कात्सुविरम्यतां श्रुतिमतस्तर्कोऽनुसंधीयतां ।
 ब्रह्मैवास्मि विभाव्यतामहरहो गर्वः परित्यज्यतां,
 देहेऽहं मतिरुज्झतां बुधजनैर्वादः परित्यज्यताम् ॥ ३ ॥
 श्रुद्व्याधिश्च चिकित्स्यतां प्रतिदिनं भिक्षौषधं भुज्यतां,
 स्वाद्वन्नं न तु याच्यतां विधिवशात्प्राप्तेन संतुष्यतां ।
 श्रौतोष्णादि विषयतां न तु वृथा वाक्यं समुच्चार्यता-
 मौदासीन्यमभीप्स्यतां जनकृपानैर्दुर्यमुत्सृज्यताम् ॥ ४ ॥
 एकांते सुखमास्यतां परतरे चेतः समाधीयतां,
 पूर्णात्मा सुसमीक्ष्यतां जगदिदं तद्भाषितं दृश्यतां ।
 प्राक्कर्म प्रविलाप्यतां चित्तिबलान्प्राप्युत्तरैः श्लिष्यतां,
 प्रारब्धं त्विह भुज्यतामथ परब्रह्मात्मना स्थीयताम् ॥ ५ ॥
 यः श्लोकपंचकमिदं पठते मनुष्यः,
 संचिंतयत्यनुदिनं स्थिरतामुपेत्य ।
 तस्याथु संमृतिदवानलतीव्रघोर-
 तापः प्रशांतिमुपयाति चित्तिप्रसादात् ॥ ६ ॥
 इति श्रीमत्परमहंसपरिश्रान्तकाचार्यश्रीमच्छंकराचार्य-
 विरचितं साधनपंचकं संपूर्णम् ॥

શ્રીદક્ષિણામૂર્તિનું વર્ણન.

શ્રીદક્ષિણામૂર્તિ એ શ્રીમહેશ્વરનું નામ છે. શુદ્ધસત્વગુણ જેમાં પ્રધાન છે એવી પ્રકૃતિને માયા કહેવામાં આવે છે. ને તે માયાના નિયામક વેદમાં મહેશ્વર એવા નામથી પ્રસિદ્ધ છે. શ્રીદક્ષિણામૂર્તિએ શ્રીસનકાદિકને બદ્રામુદ્રાવડે તત્ત્વજ્ઞાનનો ઉપદેશ કર્યાનું સંપ્રદાયવેત્તાઓ આ પ્રમાણે નિરૂપણ કરે છે:—

શ્રીસનકાદિક ચારે બંધુઓને કોઈ વેલા તત્ત્વજ્ઞાન સંપાદન કરવાની પ્રયત્ન ધ્વંષ્ટા પ્રકૃતિ, તેથી તેઓ સમિપાશ્વિ થઈ ભગવાન બ્રહ્માને શરણે ગયા. ત્યાં તેમની રાજસી પ્રવૃત્તિ જોઈને તેઓની તેમનામાં અદ્વા ઉપજી નહિ એટલે તત્ત્વજ્ઞાનસંબંધી કાંઈ પણ પૃથ્ણ તેમને તેમણે ન કરી. પછી તેઓ ભગવાન વિશ્ણુની પાસે ગયા. ભગવાન વિશ્ણુને શ્રીનકમીસાથે વિલાસમાં પ્રવૃત્ત થયેલા જોઈ તેમની તેમને વિશે પણ અદ્વા ન ઉપજી, તેથી તેમને પણ તત્ત્વજ્ઞાનસંબંધી કાંઈ પણ પ્રયત્ન ન કરતાં કૈલાસમાં ભગવાન રુદ્રની પાસે તેઓ ગયા. ભગવાન રુદ્રને પોતાના ગણોની સાથે યથેષ્ટ વિહાર કરતા જોઈ તેમનામાં પણ તેઓની અદ્વા બેડી નહિ. પછી તેઓ કૈલાસ થઈ તત્ત્વજ્ઞાનમાટે અંતર્યામીની પ્રાર્થના કરતા કરતા, કૈલાસપર્વતઉપર વિચરવા લાગ્યા. તેમના શુદ્ધભાવની પ્રાર્થનાથી પ્રસન્ન થયેલા અંતર્યામિરૂપ શ્રીમહેશ્વર તેમને તત્ત્વોપદેશ આપવા બદ્રાટની નીચે બદ્રામુદ્રાસહિત શ્રીદક્ષિણામૂર્તિરૂપે પ્રાદુર્ભાવ પામ્યા. તેમની કિશોરઅવસ્થાવાળી અત્યંત સૌમ્ય મૂર્તિ જોઈને ચારે બાંધુઓને તેમનામાં અત્યંત અદ્વા ઉપજી. પછી તેમણે કરેલી બદ્રામુદ્રા જોઈને તેઓ અમારા પ્રતિ નીચે પ્રમાણે ઉપદેશ કરે છે એમ તેમને વિચાર કરતાં જ ગયાં:—

“ત્રણ ગુણથી પૃથક્ થયેલો જીવ બ્રહ્મરૂપ છે, અને તે બ્રહ્મ અનાદિઅનંત છે. વળી જીવના હૃદયમાં જે અવિદ્યારૂપી મોટા કોટા રહ્યો છે તેને કાઢવામાટે આ બ્રહ્મજ્ઞાનરૂપ ચીપીઓ સર્વોત્તમ છે.”

એ પ્રમાણે મનવડે નિશ્ચય થતાં તેમના ચિત્તની બ્રહ્મમાં એકાગ્રતા થઈ. એવી રીતે બદ્રામુદ્રારૂપ મૌનઆધ્યાનવડે સદ્ગુરુરૂપ શ્રીદક્ષિણામૂર્તિએ સનકાદિકને ઉપદેશ કર્યો છે.

મનુષ્યમિત્ર. ખીજી આવૃત્તિ. રૂ. ૦-૪-૦ સ્વાભાવિક ધર્મ. ત્રીજી આવૃત્તિ. રૂ. ૦-૨-૬ સુખોદકદંપલતા. ખીજી આવૃત્તિ. રૂ. ૦-૬-૦ સદુપદેશદિવાકર પ્રથમ કિરણ. ખીજી આવૃત્તિ. રૂ. ૦-૧૨-૦ સદુપદેશદિવાકર દ્વિતીય કિરણ. રૂ. ૦-૧૨-૦ સદુપદેશદિવાકર તૃતીય કિરણ રૂ. ૦-૧૨-૦

ઉપદેશમંથાવલિના અંક ૧ થી ૧૦. રૂ. ૦-૪-૦ ઉપદેશમંથાવલિના અંક ૧૧ થી ૨૫. ખીજી આવૃત્તિ. રૂ. ૦-૮-૦ ઉપદેશમંથાવલિના અંક ૨૬ થી ૩૫. રૂ. ૦-૮-૦ અંતર્યામીના આદેશો. રૂ. ૦-૧૦-૦, રૂ. ૦-૮-૦ યોગપ્રભાકર. ખીજી આવૃત્તિ. રૂ. ૦-૪-૬ શ્રીમદ્ભગવદ્ગીતા સરલાદીકાસહિત. ખીજી આવૃત્તિ. રૂ. ૦-૭-૬ અપ્રાપ્ત્ય પ્રભાતરૂપે વિવિધ ઉપદેશ. ખીજી આવૃત્તિ. રૂ. ૦-૩-૬ ગીતાદિ પંચરત્ન સદીકા. ભિન્ન ભિન્ન જ્ઞાતનાં પુંકાંવાળાં. રૂ. ૦-૬-૦, ૦-૭-૦, ૦-૬-૦ અપ્રાપ્ત્ય રાસપંચાધ્યાયી બક્તિપક્ષની તથા જ્ઞાનપક્ષની વિસ્તૃત દીકાસહિત. રૂ. ૦-૭-૦, ૦-૫-૬ પ્રણવપદ. ત્રીજી આવૃત્તિ. રૂ. ૦-૨-૦ પ્રણવવિસ્તારપદ. ખીજી આવૃત્તિ. રૂ. ૦-૨-૦ નાથકાવ્ય. રૂ. ૦-૫-૦ સદુપદેશમાલા પ્રથમભાગ. રૂ. ૦-૩-૬ પત્રકદંપમંજરી. રૂ. ૦-૩-૦ વિનોદમાલા. રૂ. ૦-૫-૦ દુરાચારગિરિવજ્ર. રૂ. ૦-૨-૬ મહામંત્રમાલિકા. રૂ. ૦-૩-૦ સુવિચારચંદ્રિકા. રૂ. ૦-૨-૦ રુદ્રસૂક્ત, પુરુષસૂક્ત ને ઈશ્વા વાસ્ય, સ્વર શબ્દાર્થ ને વિવેચનાદિસહિત. રૂ. ૦-૪-૦ શ્રીસૂક્ત, બે પ્રકારની દીકાસાથે. રૂ. ૦-૦-૬

અન્યકૃત પુસ્તકો:- નૈમિત્તિકકર્મપ્રકાશ. રૂ. ૨-૬-૦ કર્તવ્યબોધ. રૂ. ૦-૮-૦ સંગીતગીતા. રૂ. ૦-૬-૦ ઋષિવિદ્યા. રૂ. ૧-૮-૦ પ્રભાતરમાલિકા. રૂ. ૧-૮-૦ જીવન્મુક્તિવિવેક. રૂ. ૧-૪-૦

ઉપર લખેલાં સર્વ પુસ્તકો વ્યવસ્થાપક, આનંદામૃત, કપીલાખા, ઠાકિયાવાડ એ સ્થળેથી ઉપર લખેલા મુદ્રણથી મળી શકશે.

